

Fasen van zelfregulatie als indicatoren voor in-, door- en uitstroom van zmolc-leerlingen in onderwijs-zorgarrangementen

> Colofon

© 2018 Nederlands Jeugdinstituut

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Over dit initiatief

Deze publicatie is onderdeel van een samenhangend pakket gericht op professionals die betrokken zijn bij onderwijs-zorgarrangementen voor leerlingen met een (L)VB en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problematiek. Initiatiefnemers zijn de VOBC, het Landelijk Expertise Centrum Speciaal Onderwijs (LECSO), Gedragswerk en het Nederlands Jeugdinstituut. Het pakket is te raadplegen via het dossier Onderwijs-zorgarrangementen van het Nederlands Jeugdinstituut: www.nji.nl/oz.

Dankzij de bijdragen van verschillende professionals en experts uit het veld kwam het pakket tot stand: Deanne Radema (inhoudelijke redactie), Harry Velderman, Marja Pasman, Harm van den Broek, Cindy van der Putten, Marjolein Steenmeijer, Rolf Snaterse, Kim Denteneer en Marcelle Boersma.

Met bijzondere dank aan: Aniet Bruininks (ACB en ontwikkelaar van het Orthopedagogisch Methodiekmodel Bruininks), Albert Ponsioen, Cees Blij, Henk Fibbe, Karlieneke Speijers, Tiny de Jonge, Bert Noorman voor hun essentiële inzichten.

Projectleiding Bart van Kessel en Vincent Fafieanie

Fotografie Martine Hoving

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Indicatoren voor instroom	5
Bijlage 1	7
Bijlage 2	23
Bijlage 3	24
Bijlage 4	26

Inleiding

De observatielijst Zelfregulatie in het Onderwijs (ZO!) brengt het ontwikkelingsniveau van een leerling op het gebied van zelfregulatie in kaart (zie ook bijlage 1). In dit document gebruiken we de vier fasen van de ZO! als indicatoren voor deelname aan een onderwijs-zorgarrangement voor zmlk-leerlingen. We beschrijven hoe de ZO! ingezet kan worden om binnen onderwijs-zorgarrangementen aan de instroom, doorstroom en uitstroom van leerlingen te werken. Hiermee leggen we de basis voor een planmatige aanpak van het aanleren van zelfregulatie bij leerlingen met een (L)VB en ernstige gedrags- en psychiatrische problematiek.

Indicatoren voor instroom

De afweging in hoeverre een leerling in aanmerking komt voor een onderwijs-zorgarrangement zal vanuit een handelingsgerichte insteek genomen worden. Hieronder noemen we indicatoren die in de praktijk van verschillende lopende arrangementen een rol blijken te spelen als het gaat om het maken van die afweging. Het helpt om met elkaar dergelijke indicatoren voor het eigen arrangement vast te stellen.

Procedurele indicatoren:

- Er kan een passend onderwijsaanbod geboden worden binnen de door de overheid gestelde financiering (vanuit passend onderwijs TLV categorie {2 of 3} en indicatie behandeling groep klasse 5).
- De leerling is bij start van {het onderwijs-zorgarrangement} ingeschreven als leerling van {de betreffende school}.

Inhoudelijke indicatoren:

- De leerling kan functioneren in een groep van maximaal {6} leerlingen met twee volwassenen.
- De leerling sluit qua ondersteuningsbehoefte aan bij de actuele groepssamenstelling.

- De leerling heeft een {zeer moeilijk lerend} niveau {{IQ 45-65}}.
- De leerling heeft meervoudige complexe problematiek (een {zeer moeilijk lerend} niveau, waarbij psychiatrische problematiek en ernstige gedragsproblemen een rol spelen).
- De leerling is niet in staat om de hele dag onderwijs te volgen in een reguliere SBO of speciaal onderwijs setting binnen {de woonplaats}.
- Er is een goede samenwerking met de thuissituatie.

Exclusie indicatoren:

- Continue 1 op 1 begeleiding.
- Ondersteuning voor kinderen met ernstig fysiek agressief gedrag die de veiligheid van henzelf en/of de omgeving in gevaar brengen.
- Onderwijs en behandeling voor kinderen met een {IQ boven 70}.

De {blauwe tekst} is afhankelijk van het aangeboden arrangement in te vullen.

Instroom

Cyclus van +/- half schooljaar	
Stap 1 Waarnemen	Observatieperiode +/- 6 tot 8 weken <ul style="list-style-type: none"> • Observatievragen. • Nul-meting didactisch (instroomgegevens didactisch niveau), sociaal-emotioneel en leren leren (leerlijnen CED) en zelfregulatie (ZO!). • Aanvullende diagnostiek indien gewenst. • OPP opstellen + eventueel een aanvullend individueel handelingsplan en/of Paspoort (afhankelijk van werkwijze school).
Stap 2 Begrijpen	Multidisciplinair overleg <ul style="list-style-type: none"> • Plaatsen in fase, aan de hand van zelfregulatie observatielijst en vaardigheden binnen routines. • Sterke en zwakke kanten binnen fase vaststellen. • Doelen en werkpunten opstellen aan de hand van niveau van zelfregulatie. • Bespreken aan te leren vaardigheden, vrijheden en verantwoordelijkheden, eventueel voortkomend uit vaardighedenlijst (STIP VSO), zie bijlage 4. Adviesgesprek ouders <ul style="list-style-type: none"> • Bespreken doelen en werkpunten. • Koppeling thuis-school: hoe pakken we de doelen integraal aan?
Stap 3 Uitvoeren	Vaardigheden aanleren <ul style="list-style-type: none"> • Vaardigheden aanleren gekoppeld aan de dagelijkse routine (vaste dagstructuur), zie ook vaardighedenlijst. • Kleine werkdoelen uitwerken behorende bij werkpuntenkaart/feedbackkaart/gedragskaart. • Feedback gedurende de dag (1 of 2 keer per dag evalueren op werkpunten). • Koppeling met beloningssysteem. Aanpak <ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuningsbehoeften. • Vrijheden en verantwoordelijkheden.
Stap 4 Evalueren	Evalueren <ul style="list-style-type: none"> • Herhaling observatie lijst ZO! en eventueel vaardighedenlijst. • Evalueren doelen. • Evalueren en bijstellen perspectief.

Doorstroom

Er zijn geen vaste doorstroomcriteria vast te leggen. Dit is per individueel kind en per arrangement (en doelgroep) verschillend. Er wordt geadviseerd om naast de didactische voortgang elk half jaar de voortgang te evalueren op de gestelde werkpunten, doelen en vaardigheden. Evaluatie kan geobjectiveerd worden met behulp van de Zelfregulatie observatielijst (ZO!) en een zelf op te stellen vaardighedenlijst (zie voorbeeld in bijlage 1). Beide lijsten maken de vooruitgang op de items inzichtelijk en geven ook input waar nog aan gewerkt kan worden.

Aan de hand van de Zelfregulatie observatielijst kunnen doelen opgesteld worden op vier domeinen:

- Zelfsturing m.b.t. impulsiviteit en aandacht
- Zelfsturing m.b.t. het leren
- Zelfbewustzijn en reflectie
- Sociale interacties

Wat valt op na het invullen van de ZO! en naar aanleiding van observaties in de klas? Waar valt het kind vooral op uit? Zet hier enkele doelen en werkpunten op in en bespreek deze met leerling en ouders (zie bijlage 2 en 3 als voorbeeldwerkwijze).

De specifieke doelen kunnen worden opgenomen in het Ontwikkelingsperspectiefplan (OPP), Individueel handelingsplan (IHP) of behandelplan van de leerling (afhankelijk van werkwijze per arrangement).

De doelen (zie onderstaande tabel) kunnen liggen op:

Zelfsturing m.b.t. impulsiviteit en aandacht	Zelfsturing m.b.t. het leren	Zelfbewustzijn en reflectie	Sociale interacties
Afleidbaarheid: externe prikkels	Taakgerichtheid	Inzicht in het eigen handelen (bewustzijn van handelen)	Samenspelen en werken
Afleidbaarheid: interne prikkels	Motivatie	Inzicht in het eigen denken (bewustzijn van denken)	Inzicht in gevoelens en gedachten van anderen
Fysieke (on)rust	Voegen naar gedrags- en groepsregels	Inzicht in eigen emoties (bewustzijn van gevoelens)	Rekening houden met de reactie van anderen op jouw gedrag
	Probleemoplossend vermogen	Reguleren van emoties en spanning	Sturing accepteren
			Hulp aanvaarden

Uitstroom:

Om uitstroom te bepalen is het belangrijk om als school helder te krijgen wat je verwacht van de zelfregulatie van het kind bij uitstroom met betrekking tot de vier genoemde domeinen. Hiervoor zijn geen eenduidige criteria te stellen. Enkele voorstellen:

- Vanuit het werkveld is een inschatting gemaakt om de fases vanuit de ZO! te koppelen aan het Landelijk Doelgroepenmodel (LECSO). Op basis van de gestelde uitstroombestemming van het kind is gekeken op welk niveau van zelfregulatie (gebaseerd op de ZO!) een kind kan uitstromen. Zo kan gekeken worden welke fase vanuit de ZO! passend is bij de gestelde standaard vanuit het doelgroepenmodel. In het onderwijszorgarrangement kan hier naar toe worden gewerkt. Zie bijlage 3. Bij deze gestelde standaarden en het invullen van de ZO! blijft het belangrijk om naar het individuele kind te kijken, in elke context en de mate van ondersteuning hierbij in ogenschouw te nemen. De mate van ondersteuning die in een OZA geboden kan worden, kan een vertekend beeld opleveren op de ZO!.
- De ZO! afnemen bij enkele groepen waar een kind naar uit kan stromen, om zo een basislijn te schetsen: dit moet een kind aan vaardigheden kunnen om door te kunnen stromen.

Bijlage 1

Zelfregulatie observatielijst

De Observatielijst Zelfregulatie in het Onderwijs (ZO!) brengt het ontwikkelingsniveau van een leerling op het gebied van zelfregulatie in kaart. Aan de hand van 15 items beoordeelt de leerkracht in hoeverre een leerling in staat is om zijn gedrag, gevoel en aandacht zodanig te reguleren dat hij tot leren en functioneren op school kan komen. Wanneer duidelijk is op welk niveau een leerling zelfregulatie heeft ontwikkeld, kunnen zijn onderwijsbehoeften geformuleerd worden. Het is vervolgens mogelijk om het (intensieve) onderwijszorgarrangement zo in te richten, dat het aansluit op de onderwijsbehoeften van die individuele leerling of van een groep leerlingen. De handleiding van de ZO! biedt hiervoor concrete aanknopingspunten. Indien gewenst, is begeleiding bij het gebruik van de ZO! in het onderwijs mogelijk.

Neem voor meer informatie contact op met Tamara Wally (t.wally@cedgroep.nl).

De observatielijst en handleiding zijn vrij te downloaden via de volgende link: <http://tinyurl.com/ZOlijst>

Vaardighedenlijst per fase en domein van de ZO!

Ontwikkeld voor de Kolibrie, onderwijszorgarrangement van 's Heerenloo en de Meerkring.

Taakgericht gedrag	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
1. Afleidbaarheid: Externe prikkels	De leerling blijft door een externe prikkel afgeleid van zijn taak (of instructie). Ook na tussenkomst van de leerkracht blijft de leerling afgeleid van zijn taak.	De leerling is door een externe prikkel tijdelijk afgeleid van zijn taak (of instructie). Pas na tussenkomst van de leerkracht richt de leerling zich weer op zijn taak.	De leerling is door een externe prikkel tijdelijk afgeleid van zijn taak (of instructie). Zelfstandig richt de leerling zich weer op zijn taak.	De leerling wordt doorgaans niet of nauwelijks afgeleid door een externe prikkel.
Opbouw van aanleren vaardigheden	1. De leerling kent de betekenis van de afgesproken aanwijzingen van de leerkracht in de klas. Dit betreft de tekenen voor stoppen, denken en luisteren. 2. De leerling reageert op de afgesproken tekenen voor zijn gedrag (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 1). 3. De leerling accepteert de aanwijzing van de leerkracht/gedragsbegeleider (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 2).	1. De leerling kan op aanwijzing van de leerkracht/gedragsbegeleider stoppen, kijken en luisteren. 2. De leerling gebruikt hulpmiddelen om externe prikkels buiten te sluiten	1. De leerling weet wanneer hij op welk moment een vraag kan stellen of iets kan zeggen. 2. De leerling gebruikt zelfstandig hulpmiddelen om prikkels buiten te sluiten (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 4). 3. De leerling houdt de aandacht bij zichzelf tijdens een taak.	1. De leerling weet wanneer hij opstellen of iets kan zeggen. 2. Ik gebruik zelfstandig hulpmiddelen om prikkels buiten te sluiten. 3. Ik houd de aandacht bij mijzelf tijdens een taak.
Aandacht Geformuleerde werkpunten	1. Ik ken de betekenis van de aanwijzingen van de juf/meester. Het gaat om de tekenen voor stoppen, denken en luisteren 2. Ik kan reageren op de afgesproken tekenen voor mijn gedrag. 3. Ik accepteer de aanwijzingen van de juf/meester.	1. Ik kan op aanwijzingen van de juf/meester stoppen, kijken en luisteren. 2. Ik kan hulpmiddelen gebruiken om prikkels van anderen buiten te sluiten.	1. Ik weet wanneer ik een vraag kan stellen of iets kan zeggen. 2. Ik gebruik zelfstandig hulpmiddelen om prikkels buiten te sluiten. 3. Ik houd de aandacht bij mijzelf tijdens een taak.	
Aanbod van methodes Op basis van (leeftijd van) doelgroep in te vullen				

Taakgericht gedrag	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
2. Afleidbaarheid: Interne prikkels	De leerling heeft een directe, ongeremde actie op een interne prikkel. Ook na tussenkoms t van de leerkracht .	De leerling heeft een directe, ongeremde reactie op een interne prikkel. Tussenkoms t van de leerkracht is nodig om de impuls (kortdurend) uit te kunnen stellen.	De leerling kan in sommige gevallen zijn reactie op een interne prikkel zelfstandig uitstellen , maar heeft hier meestal de hulp van de leerkracht voor nodig.	De leerling kan zijn reactie op een interne prikkel in de meeste gevallen zelfstandig reguleren .
Opbouw van aanleren vaardigheden	1. De leerling leert de betekenis te kennen van afgesproken aanwijzingen in de klas 2. De leerling reageert op de afgesproken tekenen voor zijn gedrag (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 1). 3. De leerling accepteert de aanwijzing van de leerkracht/gedragbegeleider (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 2).	1. De leerling kan op aanwijzing van de leerkracht/gedragbegeleider stoppen. 2. De leerling kan op aanwijzing van de leerkracht/gedragbegeleider stoppen en denken. 3. De leerling kan op aanwijzing van de leerkracht/gedragbegeleider stoppen en denken en doen.	1. De leerling kan zelfstandig stoppen met ongewenst gedrag (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 4). 2. De leerling kan zelfstandig stoppen met ongewenst gedrag en nadenken over gewenst gedrag (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 4). 3. De leerling kan zelfstandig stoppen en schakelen naar gewenst gedrag (switch) (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 5).	1. De leerling kan zelfstandig stoppen met ongewenst gedrag (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 4). 2. De leerling kan zelfstandig stoppen met ongewenst gedrag en nadenken over gewenst gedrag (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 4). 3. De leerling kan zelfstandig stoppen en schakelen naar gewenst gedrag (switch) (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn Sociaal gedrag. SEO 3.3, 5).
Rustig zijn Geformuleerde werkpunten	1. Ik snap wat de juf/meester bedoelt met de aanwijzingen die zij geven. 2. Ik reageer op de aanwijzing van de juf/meester zoals dat is afgesproken 3. Ik accepteer de aanwijzingen van de juf/meester.	1. Ik kan met hulp van de juf/meester stoppen met wat ik doe. 2. Ik kan met hulp van de juf/meester stoppen met wat ik doe en nadenken over wat ik heb gedaan. 3. Ik kan met hulp van de juf/meester stoppen met wat ik doe, dan nadenken over wat ik doe en dan bedenken wat ik dan kan doen.	1. Ik kan met hulp van de juf/meester stoppen met wat ik doe. 2. Ik kan zelf stoppen met wat ik doe en kan goed nadenken over wat ik nu wel moet/kan doen. 3. Ik kan zelfstandig stoppen met wat ik doe en gewenst gedrag laten zien aan de juf/meester.	1. Ik kan zelf stoppen met wat ik doe. 2. Ik kan zelf stoppen met wat ik doe en kan goed nadenken over wat ik nu wel moet/kan doen. 3. Ik kan zelfstandig stoppen met wat ik doe en gewenst gedrag laten zien aan de juf/meester.
Aanbod van methodes Op basis van (leeftijd van) doelgroep in te vullen (hiernaast als voorbeeld ingevuld voor doelgroep Kolibríe)	<ul style="list-style-type: none"> • Uitleg van het fasesysteem van de Zol • Uitleg van de gedragskaarten • Uitleg van de werkdoelen • Uitleg van het beloningssysteem • Met leerling gepaste beloning afspreken 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitleg beloningssysteem en het waarom • Momenten in de klas tijdens gedragsbegeleiding voor bespreken en bij de dag-evaluatie kort benoemen wat er goed in is gegaan • De leerling tijdens gedragsbegeleiding een haalbaar opdrachtje geven waarmee deze een paar minuten vrije tijd kan verdienen. Succeservaring staat voorop. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tijdens Dag-evaluatie benoemen wat er goed is gegaan. • Compliment leren ontvangen en geven (SOVA/ Leefstijl) • Complimentenspel • Zelfbeeld – trots (Leefstijl) • Ik ben steengoed spel • E-Sova filmpjes 8-9 	<ul style="list-style-type: none"> • Tijdens Dag-evaluatie benoemen wat er goed is gegaan. • Compliment leren ontvangen en geven (SOVA/ Leefstijl) • Complimentenspel • Zelfbeeld – trots (Leefstijl) • Ik ben steengoed spel • E-Sova filmpjes 8-9

Taakgericht gedrag	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
3. Fysieke (on)rust	<p>De leerling houdt het niet vol om gedurende een taak te blijven zitten.</p> <p>De leerling maakt gedurende de taak veel bewegingen, zoals fladderen, tikken en friemelen. Hij is minder dan 5 minuten rustig.</p>	<p>De leerling houdt het gedeeltelijk vol om gedurende een taak te blijven zitten.</p> <p>De leerling is ten minste 5 minuten achter elkaar rustig.</p>	<p>De leerling houdt het wel vol om gedurende een taak rustig te blijven zitten.</p> <p>De leerling blijft gedurende de gehele taak rustig, eventueel met verbale aansturing van de leerkracht.</p>	<p>De leerling houdt het langer dan de lengte van de taak vol om rustig te blijven zitten.</p> <p>De leerling kan net zolang rustig blijven zitten als dat van hem/haar wordt gevraagd (eventueel af en toe verbale aansturing).</p>
Opbouw van aanleren vaardigheden		<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerling weet dat hij tijdens zijn taak op zijn plek moet blijven zitten. 2. De leerkracht/gedragbegeleider benoemt wat de onrust veroorzaakt en de leerling kan dit beamen of ontkennen 3. De leerling accepteert sturing van de leerkracht met als doel zijn rust weer te vinden. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerling kan gedurende tien minuten aaneengesloten op zijn plek blijven zitten. 2. De leerling weet wat bij hem onrust veroorzaakt en weet wat hem weer rust bezorgt, de leerkracht ondersteunt. 3. De leerling kan na aanwijzing van de leerkracht een activiteit kiezen om rustig te worden. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerling kan tijdens zijn gehele taak op zijn plek blijven zitten. 2. De leerling kan zelf aangeven waar zijn onrust vandaan komt. 3. De leerling kan zelfstandig actie ondernemen om zijn rust te vinden.
Rustig zitten Geformuleerde werkpunten		<ol style="list-style-type: none"> 1. Ik weet dat ik tijdens mijn taak op mijn plek moet blijven zitten. 2. De juf/meester benoemt wat bij mij voor onrust zorgt en ik kan zeggen of dit klopt of niet. 3. Ik accepteer de sturing van de juf/meester om weer rustig te worden. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ik kan 10 minuten lang op mijn plek blijven zitten. Ik weet waardoor ik onrustig wordt/ben en hoe ik weer rustig wordt, ik laat mij helpen door de juf/meester. Ik kan na aanwijzing van de juf/meester iets kiezen om rustig te worden. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ik kan tijdens mijn hele taak op mijn plek blijven zitten. Ik kan zelf aangeven hoe het komt dat ik onrust heb. Ik kan zelf zorgen dat ik iets doe waar ik rustig van word.
Aanbod van methodes Op basis van (leeftijd van) doelgroep in te vullen				

Taakgericht gedrag	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
4. Taakgerichtheid	De leerling kan een taak alleen volbrengen samen met de leerkracht , die de leerling continu verbaal helpt zich op de taak te richten.	De leerling kan een taak alleen volbrengen in de nabijheid van de leerkracht , die monitort en zonnodig bijstuurt (bijvoorbeeld door de aandacht van de leerling op de taak te richten).	De leerling kan een taak in principe volbrengen na instructie van de leerkracht en moet alleen af en toe gewezen worden op de taak.	De leerling kan een taak volbrengen na instructie van de leerkracht (een instructie als "laat het maar weten als je klaar bent" is voldoende).
Opbouw van aanleren vaardigheden		<ol style="list-style-type: none"> De leerling luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht in een één op één situatie (Leren leren 1.1) De leerling voert een simpele enkelvoudige taak uit (leren leren 1.1). 	<ol style="list-style-type: none"> Na instructie herhaalt de leerling de opdracht die hem is gegeven en gaat zelfstandig aan de slag. (leren leren 1.2) De leerling plant met behulp van de leerkracht 2 taken achter elkaar binnen een vak. (Leren leren 1.3) De leerling verbetert na aanwijzingen van de leerkracht de manier waarop hij zijn taak uitvoert (leren leren 1.2). 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling bedenkt en vertelt hoe hij een taak gaat aanpakken (leren leren 1.4). De leerling plant zelfstandig meerdere taken achter elkaar binnen 1 vak (leren leren 1.4). De leerling weet wanneer hij hulp nodig heeft en vraagt dat adequaat (leren leren 1.4).
Zelf werken Geformuleerde werkpunten		<ol style="list-style-type: none"> Ik luister en kijk naar de uitleg van een taak als de juf/meester mij dat uitlegt. Ik voer zelfstandig mijn taak uit. 	<ol style="list-style-type: none"> Na de uitleg van de juf/meester herhaal ik wat ik moet doen en ga ik zelfstandig aan het werk. Samen met de juf/meester plan ik twee taken achter elkaar. Na de aanwijzingen van de juf/meester verbeter ik de manier waarop ik mijn taak aan het doen ben. 	<ol style="list-style-type: none"> Ik bedenk zelf en vertel aan de juf/meester hoe ik mijn taak ga doen. Ik plan zelf meerdere taken van een vak achter elkaar. Ik weet wanneer ik hulp nodig heb en kan dat aan de juf/meester vragen.
Aanbod van methodes Op basis van (leeftijd van) doelgroep in te vullen				

Taakgericht gedrag	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
5. Motivatie	De leerling heeft geen besef van motivatie; werkt in het hier en nu en volgt zijn omgeving. De leerling is ogenschijnlijk niet gemotiveerd voor leertaken.	De leerling kan met sturing een taak doen met een beloning in het vooruitzicht of om straf te voorkomen.	De leerling kan zelfstandig een taak doen met een beloning in het vooruitzicht of om straf te voorkomen. De leerling toont beginnende trots op prestaties.	De leerling toont beginnende intrinsieke motivatie om te leren en om leertaken te volbrengen.
Opbouw van aanleren vaardigheden	1. De leerling is bekend met het gehanteerde fasesysteem vanuit de ZO! observatielijst en de gebruikte beloningssystemen. 2. De leerling kent zijn werkdoelen	1. De leerling werkt bewust aan zijn werkdoel. 2. De leerling kan vertellen wat hij goed heeft gedaan tijdens zijn schooldag (leren leren 5.1).	1. De leerling is trots op een taak die hij heeft afgerond (sociaal gedrag 2.1/1). 2. De leerling kan vertellen hoe hij wel/niet aan zijn werkdoelen heeft gewerkt (dit ging beter dan de vorige keer)	1. De leerling is trots op een taak die hij heeft afgerond (sociaal gedrag 2.1/1). 2. De leerling kan vertellen hoe hij wel/niet aan zijn werkdoelen heeft gewerkt (dit ging beter dan de vorige keer)
Motivatie Geformuleerde werkpunten	1. Ik ken de verschillende kleuren fases voor mijn werkpunten en het beloningssysteem van De Kolibrrie. 2. Ik ken mijn werkdoelen	1. Ik werk serieus aan mijn werkdoelen 2. Ik vertel wat ik op de schooldag goed heb gedaan.	1. Ik ben trots op een taak die ik heb afgemaakt. 2. Ik vertel hoe ik wel/niet goed aan mijn werkdoelen heb gewerkt.	1. Ik ben trots op een taak die ik heb afgemaakt. 2. Ik vertel hoe ik wel/niet goed aan mijn werkdoelen heb gewerkt.
Aanbod van methodes (als voorbeeld ingevuld voor doelgroep Kolibrrie)	<ul style="list-style-type: none"> • Uitleg van het fasesysteem van de Zo! • Uitleg van de gedragskaarten • Uitleg van de werkdoelen • Uitleg van het beloningssysteem • Met leerling gepaste beloning afspreken 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitleg beloningssysteem en het waarom • Momenten in de klas tijdens gedragsbegeleiding voor bespreken en bij de dag-evaluatie kort benoemen wat er goed in is gegaan • De leerling tijdens gedragsbegeleiding een haalbaar opdrachtje geven waarmee deze een paar minuten vrije tijd kan verdienen. Succeservaring staat voorop. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tijdens Dag-evaluatie benoemen wat er goed is gegaan. • Compliment leren ontvangen en geven (SOVA/ Leefstijl) • Complimentenspel • Zelfbeeld – trots (Leefstijl) • Ik ben steengoed spel • E-Sova filmpjes 8-9 	<ul style="list-style-type: none"> • Tijdens Dag-evaluatie benoemen wat er goed is gegaan. • Compliment leren ontvangen en geven (SOVA/ Leefstijl) • Complimentenspel • Zelfbeeld – trots (Leefstijl) • Ik ben steengoed spel • E-Sova filmpjes 8-9

Zelfbewustzijn en reflectie.	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
6. Inzicht in het eigen handelen (bewustzijn van handelen)	De leerling kan niet feitelijk beschrijven welke handeling hij zojuist heeft uitgevoerd.	De leerling kan feitelijk beschrijven welke handeling hij zojuist heeft uitgevoerd.	De leerling kan een feitelijke beschrijving geven van zojuist uitgevoerde opeenvolgende handelingen .	De leerling kan een feitelijke beschrijving geven van handelingen die in het (nabije) verleden plaats hebben gevonden (bijvoorbeeld eerder op de dag).
Opbouw van aanleren vaardigheden (CED-Groep, 2009, Basisleerlijn leren leren. SEO 5, 1,3,5).	<ol style="list-style-type: none"> De leerling vertelt na afloop van een taak wat hij heeft gedaan De leerling geeft aan wat hij makkelijk en moeilijk vond De leerling vertelt wat hij die ochtend/middag heeft gedaan met behulp van het rooster. 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling vertelt in een paar stappen hoe hij zijn taak heeft aangepakt. De leerling zoekt een fout op in zijn werk als de leerkracht vraagt nog eens goed te kijken De leerling beoordeelt samen met de leerkracht hoe hij zijn taak heeft gedaan. 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling reageert zonder boos te worden op feedback op zijn werk De leerling vertelt achteraf waarom iets goed of minder goed is gegaan. De leerling legt samen met de leerkracht een relatie tussen deze beoordeling en afspraken voor de volgende keer. 	
Ik weet wat ik doe Geformuleerde werkpunten	<ol style="list-style-type: none"> Ik vertel na het afmaken van mijn taak wat ik heb gedaan. Ik vertel wat ik makkelijk en wat ik moeilijk vond. Met behulp van het rooster vertel ik wat ik in de ochtend of middag op school heb gedaan. 	<ol style="list-style-type: none"> Ik kan kort vertellen hoe ik mijn taak heb gedaan. Ik kijk mijn werk na en zoek een foutje als de juf/meester vraagt naar mijn gemaakte werk te kijken. Samen met de juf/meester beoordeel ik hoe ik mijn taak heb gedaan. 	<ol style="list-style-type: none"> Ik reageer rustig als de juf/meester mij vertelt dat ik iets anders of beter had kunnen doen bij mijn taak. Achteraf kan ik vertellen of iets goed of minder goed is gegaan bij een taak/conflict. 	
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
Zelfbewustzijn en reflectie.				
7. Inzicht in het eigen denken. (bewustzijn van gedachten.)	De leerling kan niet benoemen wat hij op dat moment denkt .	Als de leerkracht dit voor hem benoemt , kan hij beamen of ontkennen wat zijn gedachten waren.	De leerling kan op vraag van de leerkracht actuele gedachten zelf benoemen .	De leerling kan op vraag van de leerkracht gedachten zelf benoemen , ook die hij eerder had. ("wat dacht je toen?")
Opbouw van aanleren vaardigheden		1. De leerling luistert naar de invulling van de leerkracht/gedragbegeleider over zijn gedachten 2. De leerling wordt zich bewust van zijn eigen gedachten. 3. De leerling kan beamen of ontkennen wat zijn gedachten waren als de leerkracht/gedragbegeleider dit voor hem benoemt.	1. De leerling herkent zijn eigen gedachten. 2. Met hulp van de leerkracht kan de leerling zijn actuele gedachten beschrijven. 3. De leerling kan op vraag van de leerkracht actuele gedachten zelf benoemen.	1. Leerling kan gedachten benoemen die hij heeft. 2. De leerling kan m.b.v. de leerkracht ook eerdere gedachten benoemen. 3. De leerling kan op vraag van de leerkracht zelfstandig gedachten benoemen die hij eerder had.
Ik weet wat ik denk		1. De juf/meester vertelt hoe zij/hij denkt dat ik denk en ik luister hier naar. 2. Ik weet hoe ik denk 3. De juf/meester benoemt wat ik denk en ik kan zeggen of dit klopt of niet.	1. Ik kan herkennen welke gedachten ik heb als de juf/meester dit aan mij vraagt. 2. Ik kan samen met de juf mijn gedachten vertellen. 3. Ik kan mijn gedachten aan de juf/meester vertellen als zij daar om vragen.	1. Ik kan vertellen welke gedachten ik heb. 2. Ik kan samen met de juf/meester vertellen welke gedachten ik eerder op de dag heb gehad. 3. Ik kan vertellen welke gedachten ik eerder op de dag heb gehad als de juf/meester er om vraagt.
Geformuleerde werkpunten				
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
Zelfbewustzijn en reflectie.				
8. Inzicht in eigen emoties (bewustzijn van gevoelens.)	De leerling kan eigen emoties niet benoemen.	Als de leerkracht dit voor hem benoemt, kan hij beamen of ontkennen wat zijn emoties waren (op basaal niveau).	De leerling kan op vraag van de leerkracht actuele emoties zelf herkennen en benoemen.	De leerling kan op vraag van de leerkracht emoties zelf herkennen en benoemen, ook die hij eerder had. ("wat voelde je toen?")
Opbouw van aanleren vaardigheden		1. De leerling toont gevoelens van blijdschap, angst, boosheid en verdrietig. 2. De leerling kan met de leerkracht/gedragsbegeleider algemene emoties benoemen 3. De leerkracht/gedragsbegeleider zet hulpmiddelen in om emoties te herkennen, de leerling bevestigt met ja of nee	1. De leerling kan algemene emoties bij zichzelf herkennen door middel van hulp(middelen). 2. Leerling kan zonder hulp(middelen) zijn basis emoties bevestigen 3. De leerling kan zonder hulp(middelen) zijn basis emoties benoemen.	1. De leerling kan zonder hulp(middelen) zijn basis emoties benoemen die hij eerder had.
Leerlijn sociaal gedrag 3.1.1 fase 2. Fase 3 en 4 geen leerlijn				
Ik weet wat ik voel		1. Ik kan samen met de juf/meester mijn gevoelens van blijdschap, angst, boosheid en verdriet benoemen. 2. Ik kan samen met de juf/meester gevoelens benoemen. 3. De juf/meester geeft mij hulpmiddelen om mijn gevoelens te herkennen, ik kan antwoorden met ja of nee	1. Ik kan mijn emoties herkennen met hulp van hulpmiddelen. 2. Ik kan zeggen welke gevoelens ik heb als de juf/meester dat vraagt. 3. Ik kan zelf zeggen welke gevoelens ik heb.	1. Ik kan zonder hulp vertellen welke gevoelens ik eerder op de dag heb gehad.
Geformuleerde werkpunten				
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
Interactie in de klas				
9. Voegen naar gedrags- en groepsregels.	Leerling voegt zich ook met sturing van de leerkracht niet naar de gedragsregels van de klas.	Leerling kent de gedragsregels maar heeft continu sturing nodig om zich naar de regels te voegen.	Leerling kent de gedragsregels en heeft nog af en toe sturing nodig om zich te conformeren.	Leerling heeft de gedragsregels geïnternaliseerd en kan hier meestal naar handelen.
Opbouw van aanleren vaardigheden		1. De leerling kan de klassenregels benoemen 2. De leerling kan uitleggen waarvoor de gedragsregels zijn 3. De leerling laat zich sturen door de leerkracht/gedragsbegeleider en accepteert begrenzing en hulp(middelen).	1. De leerling kan herkennen welke gedragsregels passend zijn bij de voorkomende situatie 2. De leerling kan benoemen welke gedragsregels passend zijn bij de voorkomende situatie (aangeleerd vanuit de gedragsbegeleiding) 3. De leerling kan passende gedragsregels uitvoeren behorend bij de situatie (aangeleerd vanuit de gedragsbegeleiding)	1. De leerling kan zelfstandig de gedragsregels toepassen 2. De leerling reflecteert op zijn eigen handelen. 3. De leerling kan oorzaak en gevolg benoemen.
Geen leerlijn gebruikt.				
Houden aan regels		1. Ik benoem de klassenregels zelf. 2. Ik leg uit waar de klassenregels voor zijn 3. Ik laat mij sturen door de juf/meester en accepteer grenzen en hulp(middelen)	1. Ik kan vertellen welke gedragsregels gelden als er iets gebeurt. 2. Ik benoem welke regels gebruikt moeten worden in tijdens verschillende momenten op een dag 3. Ik kan gedragsregels gebruiken als er iets gebeurt.	1. Ik kan zelf de gedragsregels gebruiken. 2. Ik kan kijken naar wat ik heb gedaan en wat dat voor gevolgen heeft. 3. Ik kan vertellen wat er is gebeurd en hoe dat zo is gekomen.
Geformuleerde werkpunten				
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
Interactie in de klas				
10. Reguleren van emoties en spanning.	De leerling herkent (opbouw van) spanning niet . De leerling verliest zich in emoties . Emoties lijken hem te overkomen en laten zich niet reguleren, ook niet na tussenkomst leerkracht .	De leerling herkent (opbouw van) spanning niet . Overname van de leerkracht is nodig om emoties en spanning te reguleren .	Als de leerkracht dit voor hem benoemt , kan de leerling spanning(-sopbouw) beamen of ontkennen . De leerling kan met tussenkomst van de leerkracht emoties en spanning reguleren . Eventueel met behulp van hulpmiddelen (bijv signaleringsplan).	De leerling kan (op basaal niveau) spanning(-sopbouw) herkennen en benoemen . De leerling kan emoties en spanning in toenemende mate zelfstandig reguleren , eventueel met hulpmiddelen (bijv signaleringsplan).
Opbouw van aanleren vaardigheden		1. Samen met de leerling wordt een emotiekaart gemaakt die hij zelf invult en begrijpt. (<i>Gekoppeld aan stoplichtmethode en het signaleringsplan</i>) 2. De leerling kent de afspraken die horen bij een time out. (<i>Gekoppeld aan time out en switch methode en signaleringsplan</i>). 3. De leerling kan, gestuurd door de leerkracht/gedragsbegeleider, op een afgesproken plek tot rust komen.	1. De leerling kan met hulpmiddelen (bijv. stoplichtmethode) samen met de leerkracht/gedragsbegeleider zijn spanning en emotie benoemen. 2. De leerling maakt in overleg met de leerkracht gebruik van de hulp(middelen), time-out of achtervang en ervaart dit als hulp.	1. De leerling kan zonder de hulp van leerkracht/gedragsbegeleider zijn spanning en emoties benoemen. 2. Past zelfstandig aangereikte hulpmiddelen of oplossingen onder begeleiding toe om spanning te reguleren
Omgaan met spanning		1. Samen met de juf/meester maak ik een emotiekaart/gevoelenskaart.	1. Ik kan samen met de juf en een hulpmiddel mijn spanning en gevoelens vertellen	1. Ik kan zelf mijn spanning en gevoelens benoemen.
Geformuleerde werkpunten		2. Ik ken de afspraken die horen bij een time-out 3. Ik kan met hulp van de juf/meester op een afgesproken plek tot rust komen.	2. Ik maak gebruik van hulp en de time out als de juf/meester aangeeft dat ik dit nodig heb.	2. Ik zet zelf hulpmiddelen of oplossingen in om mijn spanning minder te laten worden, met hulp van de juf/meester.
Aanbod van methodes				

Interactie in de klas	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
11. Samenspelen en werken.	De leerling kan niet met een ander kind samenspelen of -werken . Hij heeft moeite om een ander kind in nabijheid van zijn spel- of werkplek te verdragen .	De leerling kan wel samenspelen of -werken , met 1 ander kind. Zij spelen dan naast elkaar.	De leerling kan wel samenspelen of -werken , met 1 ander kind. Met tussenkoms t van de leerkracht kan de leerling op eenvoudig niveau samen afspraken maken, afstemmen, beurt wisselen etc.	De leerling kan samenspelen of -werken met een klein groepje kinderen, in een gestructureerde situatie.
Opbouw van aanleren vaardigheden <i>Leerlijn leren</i> <i>leren. Onderdeel</i> 4. Samenspelen en samenwerken.		<ol style="list-style-type: none"> De leerling leert om een speelplek met een andere leerling te delen. Hierbij speelt hij/zij met eigen speelgoed. De leerling leert om een speelplek met een andere leerling te delen en deelt hierbij het zelfde speelgoed. Zij spelen ieder hun eigen spel. De leerling leert om naast een andere leerling dezelfde taak te maken. Hierbij zitten zij met de tafels tegen elkaar. 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling kan aan een andere leerling vragen of hij/zij iets mag gebruiken of lenen. De leerling kan aan een andere medeleerling met tussenkomst/begeleiding van de leerkracht/gedragsbegeleider samen met een medeleerling een taak uitvoeren 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling houdt zich aan de afspraken die hij/zij met de medeleerling maakt over de uitvoering van de gezamenlijke opdracht De leerling kan samen met een andere leerling aan een opdracht/activiteit werken die beperkt overleg vraagt De leerling kan zonder tussenkomst/begeleiding van de leerkracht/gedragsbegeleider samen met een medeleerling een taak uitvoeren
Samen spelen Geformuleerde werkpunten		<ol style="list-style-type: none"> Ik kan mijn speelplek met een andere leerling delen, ik speel dan met mijn eigen speelgoed. Ik kan mijn speelplek met een andere leerling delen en gebruiken dan hetzelfde speelgoed. Ik kan met mijn tafel naast een andere leerling zitten en mijn eigen taak maken/doen. 	<ol style="list-style-type: none"> Ik kan aan een andere leerling vragen of ik mee mag spelen. Ik kan aan een andere leerling vragen of ik iets mag gebruiken of mag lenen. Ik kan met hulp van de juf/meester samen met een andere leerling een taak maken/doen. 	<ol style="list-style-type: none"> Ik houd mij aan de afspraken die ik met een andere leerling heb gemaakt over de taak die wij samen moeten doen. Ik kan samen met een andere leerling werken waarbij wij moeten overleggen over de taak. Ik kan zonder hulp van de juf/meester samen met een andere leerling werken aan een taak.
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
Interactie in de klas				
12. rekening houden met de reactie van anderen op eigen gedrag.	De leerling kan niet inschatten wat het effect van zijn eigen gedrag op anderen is.	Als de leerkracht benoemt , kan de leerling beamen of ontkennen wat het effect is van zijn gedrag op anderen.	Als de leerkracht dit vraagt , kan de leerling bij benadering inschatten hoe de andere zal reageren op zijn gedrag.	De leerling houdt rekening met de verwachte reactie van de ander bij zijn handelen.
Opbouw van aanleren vaardigheden		<ol style="list-style-type: none"> De leerling accepteert dat de leerkracht/gedragsbegeleider hem/haar aanspreekt op zijn/haar gedrag De leerling leert te luisteren naar de uiteenzetting van oorzaak en gevolg die de leerkracht/gedragsbegeleider schetst De leerling kan beamen of ontkennen wat het effect is van zijn gedrag op anderen 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling accepteert een gesprek met de leerkracht/gedragsbegeleider over het effect van zijn gedrag op anderen De leerling kan verwoorden wat de leerkracht/gedragsbegeleider heeft uitgelegd over het zijn/haar eigen gedrag Als de leerkracht/gedragsbegeleider dit vraagt, kan de leerling bij benadering inschatten hoe de andere zal reageren op zijn gedrag. 	<ol style="list-style-type: none"> Als de leerkracht/gedragsbegeleider aan de leerling vraagt hoe de andere leerling zou gaan reageren op zijn/haar gedrag, dan kan de leerling dit inschatten en benoemen. De leerling houdt rekening met de verwachte reactie van de ander bij zijn handelen.
Rekening houden met anderen		1. Ik accepteer dat de juf/meester mij aanspreekt op mijn gedrag.	1. Ik volg het advies van de juf/meester bij een conflict of meningsverschil.	1. Ik leer in te schatten hoe een andere leerling gaat reageren op mijn gedrag, ik kan dit aan de juf/meester vertellen.
Geformuleerde werkpunten		2. Ik leer te luisteren naar de uitleg van de juf/meester als hij/zij mij vertelt hoe het komt dat iets is gebeurd.	2. Ik laat zien dat ik boos ben zonder een ander pijn te doen of dingen kapot te maken.	2. Ik houd rekening met wat een andere leerling waarschijnlijk gaat doen door wat ik heb gedaan.
Aanbod van methodes		3. Ik leer te antwoorden of ontkennen tegen de juf wat mijn gedrag met andere leerlingen doet	3. Ik word rustig als de juf/meester mij daarbij helpt en aanwijzingen geeft hoe ik dit moet doen.	

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
13. Probleemoplossend vermogen in sociale interacties.	Bij een (dreigend) conflict herkent de leerling het probleem niet. De leerling blijft het gedrag laten zien en beseft niet dat er wat verkeerd gaat.	De leerling kan bij een (dreigend) conflict aanbevelen of beamen dat er een probleem is, maar heeft geen zicht op een mogelijke oplossing. De leerling reageert in het algemeen gefrustreerd, agressief of juist passief of vermijdend.	De leerling kan met hulp van de leerkracht een oplossing bedenken voor een conflict, maar nog niet uitvoeren.	De leerling kan samen met de leerkracht , aan de hand van tips, een oplossing voor een (dreigend) conflict bedenken en uitvoeren .
Opbouw van aanleren vaardigheden	1. De leerling reageert bij boosheid op de aanwijzing-correctie van de leerkracht (3.3.1 sociaal gedrag) 2. De leerling kan bij een (dreigend) conflict aanbevelen of beamen dat er een probleem is, maar heeft geen zicht op een mogelijke oplossing.	1. De leerling volgt het advies van de leerkracht op bij een meningsverschil/ ruzie (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/2) 2. De leerling uit zijn boosheid zonder anderen fysiek pijn te doen of materiaal kapot te maken (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/2) 3. De leerling kalmeert bij boosheid na een aanwijzing van de leerkracht (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/2) 4. De leerling kan met hulp van de leerkracht een oplossing bedenken voor een conflict, maar nog niet uitvoeren.	1. De leerling past manieren om rustig te blijven toe wanneer hij boos wordt. (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/4) 2. De leerling herkent of iets expres of per ongeluk is gebeurd (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/4) 3. De leerling kan samen met de leerkracht/gedragsbegeleider aan de hand van tips, een oplossing voor een (dreigend) conflict bedenken en uitvoeren	1. Ik kan hulpmiddelen inzetten om rustig te worden als ik merk dat ik boos word. 2. Ik kan herkennen of iets expres of per ongeluk is gebeurd. 3. Ik kan samen met de hulp van de juf/meester een oplossing bedenken en uitvoeren voor een conflict of een ruzie die er lijkt te gaan komen.
Oplossen Geformuleerde werkpunten	1. Als ik boos ben reageer ik op de aanwijzingen van de juf/meester 2. Als ik in een conflict terecht kom kan ik de juf/meester antwoorden of er een probleem is	1. Ik volg het advies van de juf/meester bij een conflict of meningsverschil. 2. Ik laat zien dat ik boos ben zonder een ander pijn te doen of dingen kapot te maken. 3. Ik word rustig als de juf/meester mij daar bij helpt en aanwijzingen geeft hoe ik dit moet doen. 4. Ik kan samen met de juf/meester een oplossing bedenken voor het conflict	1. Ik kan hulpmiddelen inzetten om rustig te worden als ik merk dat ik boos word. 2. Ik kan herkennen of iets expres of per ongeluk is gebeurd. 3. Ik kan samen met de hulp van de juf/meester een oplossing bedenken en uitvoeren voor een conflict of een ruzie die er lijkt te gaan komen.	
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
14. Sturing accepteren.	De leerling accepteert sturing van de leerkracht niet of nauwelijks .	De leerling accepteert sturing van de leerkracht , maar voornamelijk als het in zijn belang is (om straf te vermijden of een beloning te verdienen).	De leerling beseft de noodzaak van sturing door de leerkracht . Hij accepteert sturing ook als dit niet direct in zijn eigen belang is.	De leerling herkent zelf momenten waarop hij sturing nodig heeft. Hij kan hier zelf om vragen .
Opbouw van aanleren vaardigheden	1. De leerling accepteert sturing van de leerkracht , maar voornamelijk als het in zijn belang is (om straf te vermijden of een beloning te verdienen).	1. De leerling beseft de noodzaak van sturing door de leerkracht . Hij accepteert sturing ook als dit niet direct in zijn eigen belang is.	1. De leerling herkent zelf momenten waarop hij sturing nodig heeft. Hij kan hier zelf om vragen.	1. De leerling herkent zelf momenten waarop hij sturing nodig heeft. Hij kan hier zelf om vragen.
Laten sturen	1. Ik accepteer de hulp van de juf/meester .	1. Ik snap dat de juf/meester mij moet helpen en accepteer dat de juf/meester mij aanstuurt als er dingen gebeuren waar ik (nog) niks mee te maken heb .	1. Ik kan zelf voelen wanneer ik hulp nodig heb van de meester/juf en kan de hulp vragen .	1. Ik kan zelf voelen wanneer ik hulp nodig heb van de meester/juf en kan de hulp vragen .
Geformuleerde werkpunten				
Aanbod van methodes				

	Fase 1 Met hulp	Fase 2 Af en toe zelf	Fase 3 Bijna zelf	Fase 4 Altijd zelf
Interactie in de klas				
15. Hulp aanvaardden.	De leerling accepteert hulp van de leerkracht niet .	De leerling beseft het nut van hulp en accepteert hulp. Hij vraagt zelf hulp bij taken .	De leerling accepteert hulp bij affectief complexe situaties (conflicten, verdriet, etc.).	De leerling vraagt hulp bij affectief complexe situaties .
Opbouw van aanleren vaardigheden		<ol style="list-style-type: none"> De leerling weet wanneer hij hulp moet vragen. De leerling vraagt in de klas op een adequate manier aandacht (vinger opsteken, naar leerkracht lopen) (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 2.1/1) De leerling weet wanneer de leerkracht beschikbaar is voor hulp en wanneer niet. (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 2.1/2) 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling reageert bij boosheid op de aanwijzing/correctie van de leerkracht (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/1) De leerling volgt het advies op van de leerkracht bij een meningsverschil (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/2) 	<ol style="list-style-type: none"> De leerling schakelt de leerkracht/gedragsbegeleider in wanneer hij zelf een ruzie niet op kan lossen. (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/3) De leerling waarschuwt de leerkracht/gedragsbegeleider wanneer een ruzie van andere leerlingen uit de hand loopt (Basisleerlijn Sociaal Gedrag 3.3/3)
Laten helpen		1. Ik weet wanneer ik hulp moet vragen	1. Ik reageer op de aanwijzingen van de juf/meester als ik boos ben.	1. Als ik een conflict of meningsverschil niet zelf kan oplossen schakel ik de hulp in van de juf/meester
Geformuleerde werkpunten		2. Ik vraag in de klas op een goede manier de aandacht van de juf/meester. Dit doe ik door mijn vinger op te steken of naar de juf toe te lopen.	2. Als een andere leerling en ik het niet eens zijn, dan laat ik mij helpen door de juf/meester	2. Ik waarschuw de juf/meester als ik zie dat een conflict/meningsverschil van andere kinderen mis lijkt te gaan.
Aanbod van methodes		3. Ik weet wanneer ik de juf/meester hulp kan vragen en wanneer ik dat niet kan doen.		

Bijlage 2

Voorbeeld uitwerking ZO!

Observatielijst Zelfregulatie in het Onderwijs

Naam leerling:	Groep:	Klassenteam + ortho's
Leeftijd:	Datum invullen ZO! :	
Geslacht:	Ingevuld door:	
	Datum verslag:	

	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
Taakgericht gedrag		2		
Zelfbewustzijn en reflectie			3	
Interactie in de klas		2,3		

Ondersteuningsbehoeften:

- Directe nabijheid van de groepsleiding nodig. Bij opbouwende spanning is directe nabijheid essentieel voor X.
- Schakeltijd nodig bij wisseling van activiteiten of nieuwe activiteiten
- Afwisseling werkactiviteit en beloningsactiviteit/zelfgekozen activiteit (inspanning / ontspanning), beloning in het vooruitzicht helpt hem (bijv. zelf iets mogen kiezen).
- Benoemen van zijn gevoelens en gedachten en hier erkenning op geven helpt X om in spanning te zakken en met een activiteit mee te doen.
- Meer sturing en begrenzing nodig bij zelfbepalend gedrag
- Begeleiding nodig bij samenspelen en samenwerken.
- Uitspreken van verwachtingen helpt X.

Vragen/thema's:

- Zelfbepalend gedrag. Gaat het hier om een prikkel van binnen uit? Weerstand bij werken?
- Faalangstig? Hoe uit zich dit dan? Hoe gaat het nu met vertrouwen en veiligheidsgevoel?
- Fysieke onrust: Werkpunt op nodig? Wat al geprobeerd om dit te oefenen? Stoel-tafel hoogte voldoende? Visus voldoende? Wiebelkussen o.i.d. uitproberen?
- Vraag bij item 6: Heeft hij inzicht in zijn eigen handelen? Is hij zich echt bewust van zijn eigen handelen. Of gaat het meer om zijn visie op een gebeurtenis?
- Er worden veel werkmomenten genoemd in de ZO!. Hoe is opbouw en verschil didactisch werk en behandelwerk?
- Thema bij item 8: Hij wil het niet hebben over bang en verdrietig. X kan goed aangeven wanneer hij boos is of druk in zijn hoofd. Andere emoties geeft hij niet aan. Tijdens behandel spellen vermijdt hij de emoties bang en verdrietig. Dan zegt hij boos dat hij het daar niet over wil hebben.

Voorstel voor doelen, ter bespreking in planbespreking:

- Leren herkennen van emoties (bij zichzelf of juist de ander? Ook voor therapie).
- Werkhouding: hoe aan het te werk te gaan, zonder eerst weerstand te vertonen.

Actiepunt groepsleiding: Fysieke onrust, taakgerichtheid.

Bijlage 3

In onderstaand schema koppelen we de fasen van zelfregulatie aan het doelgroepenmodel. Per doelgroep geven we aan wat gezien zijn leeftijd je kan verwachten aan zelfregulatie van gedrag. Leerlingen die aangewezen zijn op een onderwijs-zorgarrangement zullen daar waarschijnlijk van afwijken.

Fasering zelfregulatie:

Profiel *	1	2	3	4	5	6	7
Eindniveau zelfregulatie**	1	1 / 2	2 / 3	3 / 4	4	4	4
Eindniveau zelfregulatie** in het SO	1	1 / 2	2	2 / 3	3	4	4
Eindniveau zelfregulatie** in het VSO	1	1 / 2	2 / 3	3 / 4	4	4	4
Ondersteuningsbehoeften	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep	Leeftijdsadequaate

*= op basis van doelgroepenmodel

**= eindfasen volgens zelfregulatie observatielijst ZO!.

Fasering zelfregulatie:

Profiel *		1	2	3	4	5	6	7
4 jr	Tg	1	1	1 / 2	2	2	2	2
	Z&R	1	1	1 / 2	1 / 2	1 / 2	1 / 2	1 / 2
	IK	1	1	1 / 2	1 / 2	1 / 2	1 / 2	1 / 2
7 jr	Tg	1	1 / 2	2	2 / 3	2 / 3	2 / 3	2 / 3
	Z&R	1	1	1 / 2	2	2 / 3	2 / 3	2 / 3
	IK	1	1 / 2	1 / 2	2	2 / 3	2 / 3	2 / 3
10 jr	Tg	1	1 / 2	2 / 3	2 / 3	3	3	3
	Z&R	1	1	2	2 / 3	3	3	3
	IK	1	1 / 2	1 / 2	2 / 3	3	3	3
13 jr	Tg	1	1 / 2	2 / 3	3	3 / 4	3 / 4	3 / 4
	Z&R	1	1 / 2	2	2 / 3	3	3 / 4	3 / 4
	IK	1	1 / 2	1 / 2	2 / 3	3	3 / 4	3 / 4
16 jr	Tg	1	2	2 / 3	3 / 4	4	4	4
	Z&R	1	1 / 2	2	3	4	4	4
	IK	1	1 / 2	2	3 / 4	4	4	4
Ondersteuningsbehoefte		Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep	Leeftijdsadequaate

Fases zelfregulatie:

Fase	Kenmerken
Fase 1: Pre-regulatie	De leerling probeert zijn gedrag te reguleren door middel van zelfstimulering (zoals fladderen, hoofdbonken, geluiden maken). Hij is daarbij moeilijk bereikbaar, maar heeft nog constant sturing van een volwassene nodig om tot leren en ontwikkelen te komen. Deze sturing moet individueel geboden worden, waarbij de leerkracht nabij de leerling is.
Fase 2: Externe regulatie	De leerling is nog nauwelijks op anderen gericht. Hij is nog nauwelijks bewust van zijn gedrag, gedachten en emoties. De leerling heeft de sturing van een volwassene nodig om tot leren en ontwikkelen te komen. Het is niet (altijd) meer noodzakelijk dat de leerkracht hiervoor zeer nabij de leerling is; de sturing kan op enige afstand worden geboden.
Fase 3: Co-regulatie	De leerling is zich bewust van (de gedachten, emoties en het gedrag van) anderen. Dit bewustzijn vertaalt zich echter nog niet altijd spontaan in het handelen; hij heeft de sturing van een volwassene nodig om de transfer te maken naar het toepassen tijdens het werken en leren in de klas.
Fase 4: Zelfregulatie	De leerling is (grotendeels) in staat om bewust om te gaan met zijn gedachten, emoties en gedrag in zijn relatie met anderen. Hij heeft niet of nauwelijks sturing van een volwassene nodig.

Bijlage 4

Vaardighedenlijst

Om vaardigheden in kaart te brengen heeft STIP VSO een vaardighedenlijst ontwikkeld. Deze is niet gebaseerd op de fasen van zelfregulatie, maar op de dagelijkse routine in de klas.

Legenda

- 2 Lukt nooit
- 1 Lukt meestal niet
- 0 Lukt even vaak niet als wel
- 1 Lukt voor het grootste deel/lukt meestal
- 2 Lukt altijd

	lukt nooit	lukt meestal niet	lukt even vaak niet als wel	lukt voor het grootste gedeelte/ lukt meestal	lukt altijd
	-2	-1	0	+1	+2
Aankomst					
Luistert naar bekende medewerkers op het plein					
Luistert naar onbekende medewerkers op het plein					
Reageert adequaat op begroeting van leerkracht					
Reageert adequaat op begroeting van leerling					
Houdt zich aan afspraken					
Kent de routine					
Houdt zich aan de routine					
Is zonder conflicten op het plein					
Vraagt om hulp					
Neemt de juiste ingang					
Gaat rustig de school in					
Binnenkomst					
Is op tijd in de klas					
Loopt rustig door de gang					
Ruimt eigen spullen (in de kluis) op en gaat daarna direct naar de klas (zonder te zwerven)					
Regelt op praktijkdagen voor 08.30 zijn/haar spullen (map pakken, mobiel, jas, kluis)					
Hangt jas op, op de goede plaats					
Legt spullen uit tas (lunch, contactschrift) op de goede plaats neer					
Begroet leerkracht					
Laat het gebeurde/conflict los in de klas					
De kring					
Kan zeggen hoe hij/zij zich voelt					
Blijft op zijn/haar plaats zitten					

	lukt nooit	lukt meestal niet	lukt even vaak niet als wel	lukt voor het grootste gedeelte/ lukt meestal	lukt altijd
	-2	-1	0	+1	+2
Kan vertellen wat hij/zij heeft meegemaakt					
Wacht op zijn/haar beurt					
Steekt zijn/haar vinger op als hij/zij iets wilt zeggen					
Luistert naar de leerkracht/medeleerlingen					
Kijkt bij het luisteren de leerkracht/medeleerling aan					
Doet mee aan activiteiten in de kring					
Groepslessen					
Kan minimaal 15 min. op de stoel blijven zitten					
Kan de aandacht op het werk richten					
Kan op de beurt wachten					
Kijkt hoe anderen iets doen en kan dit nadoen					
Weet wanneer je stil moet zijn en wanneer je mag praten					
Kan na feedback fouten verbeteren					
Helpt de ander					
Vraagt hulp					
Kan stoppen als het tijd is					
Kan het werk en de materialen opruimen					
Volgt instructie					
Kan na afleiding weer zelfstandig doorgaan met het werk					
Vraagt hulp bij een vraag					
Luistert naar feedback van de leerkracht en reageert rustig					
Zelfstandig werken					
Kan minimaal 15 min. op de stoel blijven zitten					
Is gemotiveerd of te motiveren tot werken					
Weet wat hij/zij moet doen					
Kan bedenken hoe de volgorde is					
Kan zelf beginnen					
Werkt netjes					
Kan doorgaan met de taak totdat het af is					
Kan wachten op feedback					
Kan na feedback fouten verbeteren					
Kan anderen met rust laten					
Kan stoppen met de taak als het tijd is					
Kan trots of tevreden zijn wanneer hij/zij iets goed heeft gedaan					
Kan teleurgesteld zijn wanneer iets niet goed is gegaan					
Kan het werk en de materialen opruimen					
Kan van links naar rechts werken					

	lukt nooit	lukt meestal niet	lukt even vaak niet als wel	lukt voor het grootste gedeelte/ lukt meestal	lukt altijd
	-2	-1	0	+1	+2
Snapt het principe van taak klaar, pak de volgende					
Kan werken met de timetimer					
Vraagt hulp					
Kan na afleiding doorgaan met werken					
Iets voor zichzelf doen					
Kan zichzelf minimaal 15 minuten vermaken					
Kan een spel/activiteit bedenken wat hij/zij zelf kan doen					
Kan zich aan de spelkeuze houden					
Kan zich houden aan de afspraken					
Gaat goed om met het (spel)materiaal					
Kan anderen met rust laten					
Vrije momenten					
Kan kiezen uit verschillende mogelijkheden					
Kan zichzelf vermaken					
Kan zich houden aan de (spel)afspraken					
Kan zelfstandig stoppen met spelen					
Kan materialen weer opruimen					
Kan voor zichzelf of samen met anderen een plan bedenken					
Houdt rekening met anderen					
Volgt instructies op					
Luistert actief naar groepsinstructie					
Luistert actief naar individuele instructie					
Begrijpt de instructie					
Vraagt hulp als instructie niet is begrepen					
Hulp vragen					
Kan wachten tot de hulp wordt gegeven					
Kan goed vragen en duidelijk maken welke hulp nodig is					
Vraagt hulp door de vinger op te steken					
Draait het vraagkaartje om					
Omgaan met de leerkracht en andere volwassenen op school					
Luistert naar de groepsleiding					
Luistert naar de vakleerkracht					
Maakt oogcontact					
Geeft antwoord op vragen van de leerkracht					
Aanvaardt het gezag van de leerkracht					
Luistert als de leerkracht instructies of feedback geeft					
Kan vertellen over gebeurtenissen					
Kan vertellen over gevoelens					

	lukt nooit	lukt meestal niet	lukt even vaak niet als wel	lukt voor het grootste gedeelte/ lukt meestal	lukt altijd
	-2	-1	0	+1	+2
Kan om hulp vragen					
Aanvaardt het gezag van anderen van de school					
Omgang met leeftijdsgenoten					
Kent de namen van de andere kinderen					
Is aardig					
Kan vragen om mee te doen					
Kan de ander iets vragen					
Kan luisteren					
Kan zeggen wanneer iets leuk of niet leuk is					
Kan een ander kind, uit zichzelf of wanneer het daarom vraagt, helpen					
Kan delen					
Kan accepteren als een ander iets niet wil					
Kan een praatje beginnen en in gang houden					
Kan "nee" zeggen					
Herkent hoe de ander zich voelt					
Kan gepast reageren op hoe een ander zich voelt					
Kan zich verdedigen of weerbaar opstellen					
Kan een ruzie oplossen en weer goed maken					
Buitenspelen					
Kan zijn/haar jas pakken					
Kan rustig wachten tot iedereen naar buiten kan					
Loopt rustig naar buiten					
Kan speelmateriaal delen					
Kan spullen opruimen					
Kan wachten voor het naar binnen gaan					
Loopt rustig naar de klas					
Kan hulp vragen					
Overgangsmomenten					
Kan rustig wachten op instructie van de leerkracht					
Kijkt naar het dagprogramma/indivuele progr.					
Blijft zitten					
Luistert goed naar de instructie van de leerkracht					
Eten/fruit en drinken					
Pakt eten en drinken					
Kan zelfstandig en netjes eten					
Is rustig en aardig voor anderen					
Kan een praatje maken met anderen					
Kan de spullen opruimen					

	lukt nooit	lukt meestal niet	lukt even vaak niet als wel	lukt voor het grootste gedeelte/ lukt meestal	lukt altijd
	-2	-1	0	+1	+2
Kan de tafel schoonmaken					
Kan hulp vragen aan ander of leerkracht					
Toiletgebruik					
Kan vragen om naar het toilet te gaan					
Kent de routine en regels bij toiletgebruik					
Gaat rustig uit de klas en weer binnen, zonder anderen te storen					
Gaat weer verder met werken					
Naar huis/Vertrek					
Zegt leerkracht gedag					
Zegt leerlingen gedag					
Wacht rustig tot de bus/ouders komt/komen ophalen					
Loopt rustig de school uit					
Neemt de juiste uitgang					
Is zonder conflicten op het plein					
Houdt zich aan afspraken					
Kent de routine					
Houdt zich aan de routine					
Kan worden aangesproken door andere medewerkers dan eigen groepsleiding					
Denkt er aan de schoolpas mee te nemen.					
Laat de schoolpas aan de hekdienst zien.					
Bespreekt het met de leerkracht als de schoolpas vergeten is.					
Wacht tot de groepsleiding mee naar buiten kan, wanneer de schoolpas vergeten is.					

Nederlands
Jeugdinstituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht

T 030 230 6344

E info@nji.nl

www.nji.nl